

Абдиев Мурат Журатович, э.и.д., доцент,
Ош технологиялык университети,
Абдыкалыкова Жибек Абдрашидовна, аспирант,
К.Ш.Токтомаматов атындагы Эл аралык
университети, E:mail:mabdiev1977@mail.ru

ЭЛ АРАЛЫК ИНТЕГРАЦИЯЛОО ШАРТТАРЫНДА КЫРГЫЗСТАНДЫН ЖОГОРКУ КЕСИПТИК БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫН РЕФОРМАЛОО

Сунуш кылынган илимий макалада эл аралык интеграциялоо шартында Кыргыз Республикасында жогорку кесиптик билим берүү системасын реформалоонун айрым аспектилерин, анын азыркы коомдун социалдык-экономикалык өнүгүүсүндөгү ролу жөнүндө изилденип, теориялык жана методологиялык жоболору каралган.

Ачык сөздөр: жогорку билим берүү, билим берүү системасы, билим берүү кызматтары, интеграциялоо, реформалоо, мамлекеттик саясат, каржылоо, кесиптик даярдык, билимдин сапаты

Абдиев Мурат Журатович, д.э.н., доцент,
Ошский технологический университет,
Абдыкалыкова Жибек Абдрашидовна, аспирант,
Международный университет им.К.Ш.Токтомаматова

РЕФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ КЫРГЫЗСТАНА В УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

В предлагаемой научной статье исследованы некоторые аспекты реформирования высшего профессионального образования в Кыргызской Республике, его роль в социально-экономическом развитии современного общества, рассмотрены их теоретические и методологические положения

Ключевые слова: высшее образования, система образования, образовательные услуги, интеграция, реформирование, государственная политика, финансирование, профессиональная подготовка, качество образования.

Abdiev Murat Zhuratovich, doctor of economical sciences,
associate professor, Osh Technological University,
Abdykalykova Zhibek Abdrashidovna, graduate student,
International University named after K.Sh. Toktomamatov

REFORMING THE HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION SYSTEM OF KYRGYZSTAN IN THE CONDITIONS OF INTERNATIONAL INTEGRATION

The proposed scientific article explores some aspects of reforming higher professional education in the Kyrgyz Republic, its role in the socio-economic development of modern society, considers their theoretical and methodological provisions.

Key words: higher education, education system, educational services, integration, reforming, government policy, financing, vocational training, quality of education

Өлкөнүн өнүгүшү, мамлекеттин экономикалык өсүшү, элдин жашоо турмушунун оңолушу-талантуу, билимдүү, ар намыстуу, ар түрдүү кесиптерге ээ болгон кадрларга тыгыз байланыштуу.

Америкалык окумуштуу Э.Денисон белгилегендей, улуттук кирешенин өсүүшүнүн ар бир пайызында билим берүүнүн эсебинен жумушчу күчүнүн сапатынын жогорулашына 0,14% туура келет, ал эми өсүүнүн калган факторлору кыйыр түрдө билим берүү менен байланышкан: 0,1% - жетишсиз ресурстарды оптималдуу бөлүштүрүүнүн эсебинен, 0,37% - технологиядагы, башкаруучулук жана уюштуруучулук билимдердеги прогресске байланыштуу [2].

Чет өлкөлүк экономист-окумуштуулардын изилдөөлөрү боюнча экономикалык өсүш билим берүүнүн таасиринин орточо натыйжалары 15-20%дын айланасында болот. Белгилүү америкалык окумуштуу Кендрик өзүнүн изилдөөлөрүндө белгилегендей, экономикалык өсүү үчүн өзгөчө маанилүү болгон изилдөөлөргө, өнүгүүгө жана билим берүүгө кеткен инвестицияларга таандык [2].

Өнүккөн мамлекеттерде билим берүүнү каржылоо рыноктук мамилелердин негизинде жүргүзүлөт, б.а. мамлекет, жеке жана өзүн-өзү каржылоо сыяктуу түрдүү булактардан каржыланат. Чыгашалардын маанилүү бөлүгү мамлекет тарабынан камсыздалат. Кыргызстанда жогорку мектепти реформалоо областында алгачкы кадамдардан болуп алардын көбү жыл өткөн сайын таза бюджеттик уюмдардан аралаш каржылоо субъекттерине айланышты. Мамлекеттик жогорку окуу жайлар менен катар жекече окуу мекемелери түзүлүп төлөмдүн негизинде окугандардын контингентин кеңейтти.

Кыргызстандын жогорку билим берүү системасы мамлекеттик, ведомстволук, эл аралык жана мамлекеттик эмес кесиптик даярдоонун ар түрдүү багытындагы окуу жайларын камтыйт. Өз алдынча өнүгүү мезгилинде жогорку билим берүү системасында төмөнкүдөй сандык өзгөрүүлөр болду. 1991-жылы ЖОЖдордун саны 12 бирдиктен ашкан эмес, 2020-жылы алардын саны 57 болгон. ЖОЖдордун студенттеринин саны да бул мезгилде төрт эсеге өскөн жана өсүүнү уланткан: 2019/2020 окуу жылында – 183,8 миң, 2020/2021-ж. - 214,2 миң студент. Менчик формасына келсек, республиканын 57 жогорку окуу жайынын 40ы мамлекеттик бюджеттин эсебинен, 17си менчиктин мамлекеттик эмес формасына ээ [4].

Кыргызстандын билим берүү кызматтарынын рыногу 1998-жылдан 2005-жылга чейинки мезгилде экстенсивдүү өсүш, көптөгөн жеке университеттердин түзүлүшү менен мүнөздөлгөн. Бул мезгил жогорку билим берүү системасындагы мамлекеттик жана жеке университеттерден керектөө суроо-талабынын жана сунушунун эң жогорку көрсөткүчтөрү менен айырмаланган. Бул мезгилдин өзгөчөлүгү 1998-жылдан 2005-жылга чейин контракттык негизде акы төлөнүүчү билим алууну каалаган студенттердин саны кескин өскөндүгү болду [1].

КР Билим берүү жана илим министрлигинин маалыматы боюнча, 2020/2021-окуу жылында 214,2 миң студенттин 14% бюджеттин эсебинен жана 86%ы акы төлөнүүчү билим берүү кызматынын негизинде окуган. Ошол кездеги өскөн суроо-талаптын фонунда юриспруденция, экономика жана менеджмент, тил илими жана чет тилдерин камтыган даярдоонун эң популярдуу багыттары боюнча кеңири масштабда адистерди даярдоо өзгөчөлөндү. Алсак, белгиленген мезгилде экономикалык адистиктер боюнча окутуу 19 мамлекеттик жана 16 мамлекеттик эмес университеттерде акы төлөнүүчү билим берүү кызматтарынын негизинде жүргүзүлдү. Юриспруденция тармагында тиешелүүлүгүнө жараша сегиз мамлекеттик жана алты мамлекеттик эмес университетте.

Кыргызстан 2012-жылдан бери гана университетте эки денгээлдүү билим берүү системасына өткөн. Бул система бакалаврларды (240 кредит) жана магистрлерди (120

кредит) даярдоону камтыйт. Бүтүрүүчүлөрдүн структурасында жана студенттердин контингентинде эмгек рыногунда бул жылыштар али байкала элек, ошентсе да республикада билим берүүнүн эки баскычтуу системасына өтүү жүрүп жатат.

Республикада дипломдон кийинки билим берүү системасында диссертацияларды коргоону жана илимдин кандидаты жана доктору деген илимий даражаларды алууну караган аспирантура жана докторантура бар. PhD программасын ишке ашыруу 2013-жылдан бери республиканын алты ЖОЖунда жүргүзүлүүдө. Минден ашык уюмдар өлкөнүн бойго жеткен калкын даярдоо, кайра даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу боюнча программаларды ишке ашырышат. Бул адистердин кесиптик компетенцияларына ээ болууга жана кесиптик деңгээлин жогорулатууга көмөк көрсөтүү, аларга эмгек рыногунда артыкчылыктуу позицияны камсыз кылуу, мамлекеттик таанылган билими жөнүндө документтерди алууга укугу жок, алардын чыгармачылык жөндөмдүүлүктөрүн ийгиликтүү колдонууга мүмкүндүк берүү максатында жасалат. .

Республикада университеттердин региондук бөлүштүрүлүшү да бирдей эмес жана таблицадагы маалыматтарга дал келет. 2.1.

Эгерде республиканын борборунда тарыхый жактан негизги университеттер болсо жана Бишкек шаары университеттердин саны боюнча, 28 мамлекеттик жана 11 мамлекеттик эмес университет болсо, түштүк региондо алардын саны анчалык деле көп эмес. Бул аймакка Ош шаары жана Ош облусу – алты мамлекеттик жана эки мамлекеттик эмес университет, ошондой эле Жалал-Абад шаары жана Жалал-Абад облусу – бир мамлекеттик университет жана эки мамлекеттик эмес университет кирет. Ысык-Көл облусунда Ысык-Көл мамлекеттик университети иштейт. Нарын, Талас жана Баткен облустарында бир жогорку окуу жайы бар – булар Кыргызстандын эгемендүүлүк жылдарында түзүлгөн мамлекеттик университеттер. Чүй облусунан бир мамлекеттик жана эки мамлекеттик эмес университет бар.

Кыргызстандын жогорку окуу жайларына университеттер, анын ичинде мамлекеттер аралык келишимдерге ылайык түзүлгөн университеттер кирет. Республикадагы мындай университеттердин катарына, мисалы, Б.Ельцин атындагы Кыргыз-Орус Славян университети, Кыргыз-Түрк «Манас» университети жана Б.Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университети кирет. Башка мамлекеттердин жарандары негиздеген университеттер дагы бар, аларга Борбордук Азиядагы Америка университети жана Ала-Тоо университети кирет. Россия Федерациясынын жети университетинин филиалдары ачылган.

1 миллион калкка университеттердин санынын катышы Кыргызстандагыдай эле калктын эң көп бөлүгүн жогорку билим берүү программалары менен камтый алат, бирок бул программалардын сапатын эч качан камсыз кыла албайт. Мисалы, салыштыруу үчүн айта кетсек, сапаттуу билим берүү кызматын көрсөтүүдө үлгү болгон Улуу Британияда 1 миллион калкка экиден гана университет туура келсе, Россия Федерациясында алтыдан, Казакстан менен Кыргызстанда 10 университеттен туура келет. Бирок республиканын бардык ЖОЖдору мамлекеттик стандарттагы билим берүү жөнүндө документтерди берүү укугу менен ЖОЖго программаларды ишке ашырууда.

Билим берүү системасындагы жеке жана мамлекеттик университеттердин катышы өлкөдө ар башка. Франциянын жогорку билим берүү системасында мамлекеттик билим берүү мекемелери (80%) үстөмдүк кылат, Японияда мамлекеттик эмес окуу жайлары басымдуулук кылат (70%), өлкөдөгү бардык студенттердин 70%тен ашыгы анда билим алышат. Америка Кошмо Штаттарында жеке жогорку билим берүү 2019-жылы 55% га чейин өстү, аларда студенттердин 22% гана окуган.

Таблица 1

2020-жылы мамлекеттик университеттердин укуктук статусу боюнча бөлүштүрүлүшү

Укуктук статусу	Саны	ЖОЖдор
Улуттук	4	КНУ, КНАУ, НАХ КР, КНК
Республикалык маанидеги	5	КГТУ, КГМА, КГУ, КГУСТА, ОшГУ
Мамлекеттер аралык	3	КРСУ, К-ТУ «Манас», КУМУ
Аймактык	6	БатГУ, ЖАГУ, НГУ, ТалГУ, ИГУ, ОшТУ
Адистештирилген	8	Академия МВД, ВИ ВС КР, КГИИ, КГАФРис, ОГПУ, Дип. академия МИД, АУПКР
Озүн каржылаган	5	КГЮА, ОшГЮИ, ИСРиП, УНПУ «МУК», МНУ

Кыргыз Республикасында мамлекеттик университеттердин үлүшү чоң – 70%га чейин, ал эми жеке менчик – 30% гана. Менчигинин түрүнө жараша билим берүү мекемелеринин сандык катышы билим берүүнүн сапатын аныктоочу фактор болуп саналбайт. Билим берүү кызматтары рыногунун бардык субъекттеринин ийгиликтүү иштеши жана натыйжалуу өз ара аракеттенүүсү, коомдун жана ар бир инсандын билимге болгон керектөөлөрүн ишке ашыруу үчүн уюштуруучулук шарттарды түзүү жана укуктук негизди түзүү алда канча маанилүү.

Студенттердин басымдуу бөлүгү мамлекеттик жогорку окуу жайларында – 140 миңден ашык адам, жеке окуу жайларында – 23 миңден ашуун адам окушат.

Алардын 135 миңден ашыгы окуусуна акча төлөйт. Бюджеттик негизде окуган студенттер жалпы студенттердин 16,1%ын гана түзөт. 120,2 миңден ашык студент - борбордогу ЖОЖдордо контракттык форма боюнча окуу. Күндүзгү бөлүмдө 68,3%, сырттан жана дистанциялык 30,9%, кечки бөлүмдө 0,8%.

Азыр 215тен ашык адистик боюнча адистерди даярдоо жүргүзүлүп жатат. Ошол эле учурда студенттердин адистиктер боюнча бирдей эмес бөлүштүрүлүшү байкалууда. Маселен, 2020-жылга чейин Бишкек шаарында студенттердин басымдуу бөлүгү экономикалык адистиктерге – 42415 студент (жалпысынан 17,2%), 44313 студент техникалык (18,7%), юридикалык – 22 781 студент (10,2%) жана педагогикалык адистиктерге – 32915 студент билим алышкан (15,6%).

Жогорку кесиптик билим берүү системасынын мекемелерин каржылоонун көлөмү боюнча статистикалык маалыматтар 2-таблицада келтирилген. Бул маалыматтар ЖОЖдорду каржылоо темпинин бир аз төмөндөшү менен бюджеттик булактардан финансылык түшүүлөрдүн туруксуздугун көрсөтүп турат.

Таблица 2

Билим берүүгө мамлекеттик бюджеттин чыгашалары (млн. сом)

	2013	2014	2015	2016	2017
Жалпы билим берүү чыгымдары	24089,7	25915,4	29995,0	36299,3	37387,9
Алардын ичинен:					
жогорку кесиптик билим алуу үчүн	3078,1	3412,3	3854,2	4395,4	4802,7
орто билим үчүн	14852,1	15102,6	16997,2	20233,2	20983,4

Булак: автор тарабынан түзүлгөн, пайдаланылган маалыматтар: Кыргыз Республикасындагы билим жана илим: статистика. - Бишкек: Кыргыз Республикасынын Улуттук статистикалык комитети, 2019-ж.

Рынок шартында республиканын бюджетти окуу процессин уюштурууга, мулктун сактоого жана эксплуатациялоого, жабдууларды сатып алууга жетишсиз. Ошондуктан, бүгүнкү күндө бюджеттен каржылоо чыгашалардын «корголгон» деп аталган беренелери боюнча, тактап айтканда, эмгек акы жана камсыздандыруу төгүмдөрүнүн

чегерүүлөрү, студенттердин стипендиялары жана кандайдыр бир деңгээлде коммуналдык төлөмдөрдү төлөө беренеси боюнча ишке ашырылат.

ЖОЖдор каржылоо ажырымын жабуу жана каражатка болгон негиздүү муктаждыкты канааттандыруу үчүн аларды бюджетке альтернативалуу булактардан компенсациялоого тийиш. Ошентип, жогорку билим берүү системасынын уюмдарын бюджеттен каржылоодон алар көрсөткөн билим берүү кызматтарын өзүн-өзү каржылоого өтүү бюджеттик ресурстарды башкаруунун мамлекеттик моделин чыгашалуу ыкмадан натыйжалуу ыкмага кайра багыттоосун ырастайт. Бул ЖОЖдор үчүн «бюджеттен тышкаркы» компоненттин маанилүүлүгүнүн жогорулаганынан кабар берет.

Кыргызстандагы билим берүү кызматтарынын рыногу рыноктук мыйзамдарга баш ийген экономикалык мейкиндик түрүндө көрсөтүлүшү керек, мында суроо-талап жана сунуш, чыгашалар, баа функциясы сыяктуу категориялар пайда категориясын кошпогондо, анткени басымдуу уюштуруучулук жана республикадагы жогорку окуу жайларынын укуктук формасы мекеме болуп саналат. Рынок менен байланышкан бардык категориялар өз өзгөчөлүктөрүнө ээ.

Кыргызстан дүйнөлүк билим берүү биримдигинин чөйрөсүнө кирди, бул Кыргыз-Түрк, Кыргыз эл аралык, Кыргыз-Россия славян университеттери, Кыргыз-Түрк колледжи ж.б. сыяктуу биргелешкен окуу жайлардын ачылышына шарт түздү. Ж.Баласагын атындагы Улуттук университеттин алдында кыргыз-европа факультети, япон жана чыгыш тилдерин окуп-үйрөнүү боюнча чыгыш факультети ачылган. 2008-жылы Кыргыз-америка факультетинин базасында Борбордук Азиянын Америка университети түзүлгөн. Бул биргелешкен жогорку окуу жайларында 4,2 миң студенттер билим алышат.

Экономикалык реформа шарттарында билим берүү боюнча кызмат көрсөтүү рыногунда жогорку окуу жайлардын атаандаштыгы үчүн шарттар түзүлгөн. Эл аралык байланыштар кеңейүүдө, КМШнын гана эмес, алыскы чет өлкөлөрдүн 28 мамлекети менен тыгыз байланыштар бар. “XXI кылымдын адистери” президенттик программасынын жана эл аралык келишимдердин мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу менен 3 миңге жакын жаш кыргызстандыктар чет өлкөлөрдө окуп жатышат.

Жогорку окуу жайларында адистерди рыноктун талабына ылайыктуу даярдоо болбой жаткандыктан, орточо эсеп менен 30% кана жумуш менен камсыз болууда. Ошондуктан 2013-жылы 15-жогорку окуу жайында дал келбегендиги үчүн 72 багыттагы адистиктер боюнча лицензияны министирлик аркылуу алып салынган. Учурда билим берүү тутуму бүгүнкү күндүн талаптарында толук жооп бербей жатат.

Республикада жогорку окуу жайлардын саны көп болгону менен, студенттерди окуткан окутуучулардын сапаты кыйла төмөн. Көп жогорку окуу жайлар тийиштүү, сапаттуу, билимдүү окутуучу-профессорлор менен толукталган эмес. Мунун бирден бир себеби алардын квалификациясына туура келбеген айлык маянасы.

Бюджеттик жана контракттын каражаттардын эсебинен профессордук-окутуучулук курамы орточо эсеп менен 5,0 миңден 15,0 миң сомго чейинки өлчөмдөгү кепилденген мамлекеттик эмгек акы төлөнүп жатат. Албетте, мындай төмөн эмгек акы менен профессордук-окутуучулук курамы жогорку квалификациялуу адистерди даярдоодо чоң көйгөйдү жаратууда. Союз убагындагы системада илимдин кандидаты министрлердин, ал илимдин докторлору–профессорлор республиканын коммунисттик партиясынын жогорку деңгээлиндеги эмгек акыны алышчу. Учурда бул катыш тиешелүү түрдө министрлердин ж.б. эмгек акысынын 10-15%ын гана түзөт. Ал эми коммуналдык жөнөкөй жумушчусу айына 10-15 миң сом алат. Мындай шартта сапаттуу адистерди окутуп даярдоо мүмкүн эмес.

2006-жылы Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан жогорку билим берүү системасында окутуунун сапаты үчүн, болочок адистердин рынок шартында

жоопкерчилигин жогорулатуу максатында реформа башталган. Жогорку окуу жайлардын ишмердүүлүгүнө комплекстүү баа берүү үчүн көз карандысыз уюмдар аркылуу аккредитациялоо өткөрүлүүдө.

Билим берүүнүн деңгээли, азарынча рынок менен мамлекеттин керектөөлөрүн канааттандыра албай жатат. Совет бийлиги учурундагы беш жылдык билим берүү бүгүнкү күндүн талаптарына жооп бербегендиктен, адистерди даярдоодо ЖОЖ эл аралык интеграцияга өтүшүүдө. 1993-жылы европанын 33 мамлекетинин билим берүү министрлери Болон декларациясына кол коюшкан. Анын максаты жогорку билим берүүнүн европа зонасын түзүү, ошондой эле европанын билим берүү тутумун дүйнөлүк масштабда киргизүү болуп саналат. 2006-жылы бул декларацияга дагы 45 мамлекет, алардын арасында Кыргызстан да кошулду [5].

Эки деңгээлдүү билим берүүгө өтүү, кредит-сааттарды киргизүү жана студенттер тарабынан бул билим берүү системасын өздөштүрүү жана алардын сапатын жакшыртуу да убакытты, материалдык-техникалык жабдуунун базасын талап кылат. Бирок, бүгүнкү күнгө чейин бакалавр менен магистрдин дипломун жана алардын эмгегин колдонуу чөйрөсү аныктала элек. Бакалавр жана магистр даражасына ээ болгон кызматкерлердин карьералык өсүүсүн камсыз кылуучу механизмдер алиге чейин толук түзүлө элек.

Рынок мамилелерине өтүү шарттарында жогорку билим берүү системасында дээрлик башка сапаттык деңгээлдеги олуттуу интеграциялык өзгөрүүлөр болуп өтүүдө. Мисалы, Кыргызстанда Академиялык алмашуулардын Германиялык кызматы (ДААД) иштеп жатат (1925-жылы түзүлгөн). Биздин республикада 1991-жылдан бери бул кызматтын алкагында студенттер, аспиранттар жана окумуштуулар үчүн стипендиялык программалардын 10 түрү аракетте. Бул убакыт аралыгында чет мамлекеттерде окуп жатышкан 1400дөн ашуун кыргызстандыктарга колдоо көрсөтүлдү.

2008-жылы абитуриенттер үчүн 1-курсунан баштап Германия ЖОЖда окуусун баштоого мүмкүндүк берүүчү программа өз ишин баштаган. Аспиранттар үчүн 3-4 жылдык программа каралган. ДААДдын стипендиясы жол киреге, камсыздандырууга жана жашоого болгон чыгашаларды толук жабууга мүмкүндүк берет.

2000-жылы Казахстандын, Кыргызстандын, Тажикстандын өкмөттөрү жана Ага-Хандын өзү тарабынан Борбор Азия университети (УЦА) түзүлгөн. Университеттин келишими жана уставы үч республиканын парламенттери тарабынан ратификацияланган жана БУУда катталган.

Кыргызстан менен Туркиянын ортосунда билим берүү багытында кызматташуу көптөн бери уланууда. 1996-жылдан бери Туркия өкмөтү тарабынан жыл сайын Кыргызстандык студенттер үчүн окуу жайларынан 150 орун, анын ичинен 80-орун бакалаврга, 70-орун магистратура- докторантурада берилген. 2020-жылга чейин Туркиядан 3,5 миңден ашык Кыргызстандын студенттери билим алышкан. Булардын көпчүлүгү Европада, Орусияда жана Бишкекте иштешүүдө. Азыркы кезде Туркияда 2500 жакын студент билим алышууда, анын ичинен 700 бюджеттин эсебинен, калганы-контракттык негизинде окушат. Ал эми Кыргызстандын окуу жайларында 300дөн ашык Туркиянын жаштары билим алышууда [3].

Жогорку билим берүү системасын реформалоо 2010-жылдагы КРда билим берүүнү өнүктүрүү боюнча Концепциянын алкагында жүргүзүлгөн, анда ЖОЖдун материалдык-техникалык базасын чыңдоо каралган.

Бирок, билим берүү кызматтарынын системасы үчүн мамлекет жумушчулардын эмгегин стимулдаштыруусу, б.а. бул системада мектептик билим берүүнүн мугалимдеринин, мамлекеттин жогорку окуу жайларынын профессордук-окутуучулук курамынын эмгек мотивациясы жогорку деңгээлде болуушу зарыл. Жумушчулардын бул категориясына социалдык коргоону жакшыртуу зарыл, анткени алардын адистик

потенциалын даярдоо деңгээли жана сапаты да, биздин өлкөбүздүн экономикалык реформаларынын ийгиликтери да ушулардан көз-каранды.

2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында Билим берүүнү өнүктүрүү программасы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2012-жылдын 23-мартындагы № 201 токтому менен бекитилген 2012-2020-жылдары Кыргыз Республикасында Билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясына киргизилген реформаларды ишке ашырууну улантуу максатында иштелип чыккан жана программалык документ болуу менен тиешелүү чөйрөдөгү мамлекеттик саясатты аныктайт [6].

Билим берүү системасында мамлекеттик бюджеттен каражат каралган, бирок анын жалпы суммасы жогорку профессионалдык сапатын өркүндөтүүдө толугу менен жооп бербейт. Ошондуктан жогорку билим берүү системасында студенттерди окутуу үчүн жекече акы төлөө (жекече инвестиция) кеңири орун алган.

Билим берүү кызматтары рыногунун учурдагы абалын мүнөздөп, билим берүүнү өнүктүрүү стратегиясын ишке ашыруу аркылуу мамлекеттик жөнгө салуунун олуттуу таасиринен улам анын иштөө өзгөчөлүктөрүнө көңүл бурулат.

Мамлекет тарабынан жүргүзүлүп жаткан реформалардын натыйжасында ЖОЖдор аларды билим берүү кызматтары рыногунда табуу зарылдыгына ынандыруучу шарттарга жайгаштырылды. Ошондуктан, университеттин билим берүү ишмердүүлүгүнүн көптөгөн факторлордун таасири астында анын натыйжалуулугу сыяктуу көрсөткүчүнүн мааниси жогорулайт. ЖОЖдордун ишмердүүлүгүн талдоо көрсөткөндөй, ЖОЖдордун билим берүү кызматтарынын натыйжалуулугуна таасир этүүчү негизги тобокелдик факторлору аныкталат: мамлекеттик каржылоонун көлөмү, университет тарабынан анын ресурстук потенциалын өз алдынча каржылоо мүмкүнчүлүгү, ошондой эле университеттин миссиясы менен башкаруу чечимдери. Кызмат көрсөтүүлөрдүн сапатына таасир этүүчү бардык факторлордун жүрүм-турумун билүү, ошондой эле берилген мүмкүнчүлүктөрдү пайдалануу гана заманбап университеттин жигердүү өнүгүүсүнө, коомдун жана эмгек рыногунун муктаждыктарын жана күтүүлөрүн канааттандырууга мүмкүндүк берет деп ырастасак болот.

Адабияттар:

1. **Абдиев, Ж.С.** Система высшего образования Кыргызской Республики в переходный период [Текст]: / Ж. С. Абдиев // Молодой ученый. -2017.- № 4.1 138.1). - С. 1-4.
2. **Абдымаликов, К.А.** Экономика Кыргызстана (на переходном этапе) [Текст] // К.А.Абдымаликов. – Бишкек, 2010.- С.305-333.
3. **Курбанова, Н.У.** Интеграция Кыргызстана в мировое образовательное пространство [Текст] / Н.У.Курбанова // Бишкек, 2001. - 162 с.
4. Кыргызстан в цифрах [Текст] // 2020: статсборник.- Бишкек: Нацстаткомитет, 2019. – 356 с.
5. **Трайнев, В.А.** Повышение качества высшего образования и Болонский процесс. Обобщение отечественной и зарубежной практики [Текст] / В.А.Трайнев, С.С.Мкртчян, А.Я.Савельев // М.: 2-е изд Издательско-торговая корпорация "Дашков и К", 2010. -392 с.
6. 2021-2040-жылдары Кыргыз Республикасында билим берүүнү өнүктүрүү программасы. 2021-жылдын 4-майы № 200 [Текст] // КРнын Өкмөтүнүн токтому.
7. Мүмкүнчүлүк режими.- www.cbd.minjust.gov.kg. [Электрондук ресурс]